

Nødpenge fra afstemningstiden i Slesvig 1919-1921

- propaganda eller pengemaskine?

AF KLAUS TOLSTRUP PETERSEN

Plebiscitpenge som samlerobjekt

Udover at fungere som betalingsmiddel og propaganda ved folkeafstemningerne i 1920, blev plebiscitpengene også hurtigt et yndet samlerobjekt. Det vidner datidens aviser i høj grad om, hvor der kan findes talrige eksempler på, at samlere annoncerede omkring køb og salg af nødpenge, ligesom aviserne af og til gjorde samlere opmærksomme på, at der var udkommet nye sedler til samlingen. Det var ikke kun i Tyskland, at samlermanien greb om sig. Også i Danmark og sågar i andre lande i Europa var der interesse for fænomenet.²⁶ Det var heller ikke kun forbeholdt voksne at samle på sedlerne. Det fremgår af en annonce i Flensborg Avis op til julen i 1922, hvor man kan læse, at "en samling af nødpenge er for ungdommen den smukkeste julegave".²⁷

Den store efterspørgsel blandt samlere betød, at flere kommuner og trykkerier begyndte at spekulere i udgivelsen af nye nødpenge og i tiden efter folkeafstemningerne blev der udstedt en stor mængde nye plebiscitpengesedler. Tilsyneladende så mange, at produktionen ikke længere kunne henføres til behovet for nødbetalingsmidler. I hvert fald skrev både danske og tyske aviser i foråret 1920, at de mange nye plebiscitpenge i Slesvig ikke skulle dække et behov for nye betalingsmidler, men primært blev produceret til samlere.²⁸ Denne udvikling fortsatte i Mellemslesvig efter Nordslesvigs indlemmelse i Danmark. Her var pengefabrikationen ifølge borgmesteren i Lutzhöft, Johannes Diederichsen, blevet til en "modesag", som primært handlede om at skabe profit.²⁹ Der var særligt to grunde til, at det kunne være en indbringende forretning at sætte nye sedler i omløb. For det første var samlere villige til at betale mere end sedlernes værdi. Eksempelvis kunne nogle af Holtz' sedler sælges til 5-10 mark, selv om de kun havde en værdi på 25-50 pfennig.³⁰

For det andet beholdt samlerne nødpengene efter deres udløbsdato, hvilket betød, at en stor del af de trykte sedler aldrig blev indløst. Det fremgår blandt andet af en opgørelse hos Sønderborg bys Sparekasse, hvor man ud af 127.000 udstedte nødpengesedler kun havde fået omkring 40 % retur.³¹

Medlemsblad for:
**Numismatisk Forening
for Nord- og Sydslesvig**

Redaktion/ Kommission:

Jens Madsen
Jørgensby 14
6310 Broager
jensmadsen@moneta.dk
Tlf.: 40 14 21 63

Gengivelse af artikler kun
efter indhentet tilladelse
og med kildeangivelse.

Formand:

Henning Kjær
Kærmindevej 17
6400 Sønderborg.
Tlf.:74 43 34 82
Fakjaer@mail.tele.dk

Brevbud:

Ved brevbud betales 3% i
salær og evt. porto.

Faste brevbud skal være
fremme dagen før auktionen.

Modtages af
H. C. Deele
Genner Bygade 29
6230 Røde Kro
Telefon 74 66 49 50
hansdeele@bbsyd.dk

Oplag: ca. 80 stk.

Foreningens vedtægter kan
altid rekvireres hos
formanden.

www.nfns.dk

Tryk: Langenberg
Sønderborg

At det kunne være forbundet med en god indtjening at lave nødpenge, mærkede man også hos magistraten i Flensborg. Alene i perioden fra 14. marts til 12. oktober 1920 tjente den 400.000 mark på salget af byens nødpengesedler.³²

Jo mere iøjnefaldende og sofistikerede nødpengene blev jo større efterspørgsel var der efter dem og plebiscitpengene med nationale budskaber var særligt eftertragtede i Slesvig. Derfor var opfindsomheden stor i forhold til at imødekomme samlerne. Vi har allerede hørt, at man hyrede lokale kunstnere til at tegne sedlerne. En anden udbredt måde at holde interessen hos samlere fanget på, var at lave de såkaldte "Se-rienscheine" (seddelsier).

Det var normalt nødpenge med forskellige topografiske eller historiske motiver, der tilsammen udgjorde en serie, men det kunne også være den samme seddel, som blev solgt med små variationer - fx med og uden stempel eller med forskellige flag på motivet. Da det stod klart, at CIS havde planer om at indføre et forbud mod salg af nødpenge i Nordslesvig i maj 1920, stemplede man nye oplag med teksten "ugyldig som betalingsmiddel", for fortsat at kunne sælge til samlere.³³ Det var dog langt fra de eneste eksempler på, at man var villig til at gå langt for at tjene penge på udgivelsen af nødpenge. I Gramby sendte kommunen en repræsentant til Danmark for at etablere "et udsalgsted i hver by". Hensigten var at deres nødpenge skulle sælges til en krone stykket nord for grænsen og at overskuddet skulle gå til sognerådet og dermed til at afhjælpe nogle af de gener verdenskrigen havde medført for kommunens borgere.³⁴ Gramby Kommune var ikke det eneste sted, hvor indtægterne fra nødpenge skulle gå til velgørende formål. I slutningen af februar 1920 annoncerede "Den Sønderjyske Fond" med, at den havde opkøbt et restoplæg på ca. 3.000 sedler fra Broager, som kunne købes for 5 kr. stykket i fondens hovedkontor på Laxegade i København.

Nr	Me dl		Kons	Opr. Pris	
		Sedler			
1	38	DK 50 Pf. Broager Si. 17	0	195	
2	38	DK 1-2-5-10 kroner Haderslev Si. 50-51-52-53	0	125	
3	38	DK 50 Pf. Møgeltønder Si. 70B	0	75	
4	153	DK 50 Pf. Broager Si. 17	1+	50	
5	153	DK 5 stk 2 kr Haderslev Si 51blanket kntl nr 09190-09194	0	150	
6	153	DK Knivsbjerg 50 pf Si 61	0	350	
7	153	D Kahla 50 pf 1921 Fliegeraufnahme der Leuchtenburg	01	5	
8	153	DK Coupon response international 50 øre stemplet "19.6.47"	1+	10	
9	84	USA Military Payment Certificate 5 Cents MPC Series 472	1	100	
10	84	D 4 forsk sedler 1919-1923	Lot	Hb	
11	84	Tyrkiet 3 sedler, Holland 2 sedler, Spanien 2 sedler	Lot	Hb	
12	84	Finland 1 mark 1916, 5 mark 1909, 20 mark 1918, 20 mark 1922 Litt. C	Lot	20	
13	84	D 5 mark 1960 serie, 5 mark 1991 serie, 10 mark 1980 serie, 20 mark 1980 serie	1+	140	
14	84	DK Haderslev 50 pf marts 1920, Tinglev 50 pf 10.04.20, 1 mark 01.04.20 Sønderborg 50 pf 20.03.20 Si97 lukket P	Lot	Hb	
15	84	DK Gråsten 50 pf februar 1920 Si31	0	20	
16	84	DK Rinkenæs 50 pf Si72	0	15	
17	84	D Flensborg 16.01.20 Grå K.no.	0	5	
18	176	Hollandsk Indien 1 gulden 1943, Algeriet 5 franc 1942	1-1-	50	
19	176	Færøerne 10 kr 1940 C Si17 	1	400	
		Mønter			
20	41	DK 25 øre 1960, 1967	0	35	
21	41	DK 1 kr 1954	1	25	
22	41	DK 1 kr 1959	01	35	
23	41	DK C4 3 sk lybsk 1641 Si 170.2 H176A	1	300	

					
24	41	DK C4 4 sk lybsk u.år Si173 H167 	1	300	
25	41	Slesvig Holsten Gottorp Hertug Karl Friedrich 4 sk Si7.2 	1+	150	
26	41	Holland 10 gulden jub 1973 lidt grøn fra plastside	0	50	
27	38	D 50 Reichspfennig 1928F	1++	20	
28	38	D 50 Reichspfennig 1939A	1+	30	
29	38	D 50 Reichspfennig 1940G	1+	35	
30	38	D 50 Reichspfennig 1941A	1+	30	
31	38	D 50 Reichspfennig 1941J	0	40	
32	38	D 20 Pf. Deutsches Reich 1875	1-1+	40	
33	38	D 50 Pf. Deutsches Reich 1876J	1++	40	
34	38	D 50 Pf. Deutsches Reich 1877F	1-1+	50	
35	38	D 2 Pfennige Sachsen 1868	1+	20	
36	38	D 5 Pfennige Sachsen 1862B	1+	20	
37	38	DK 5 øre 1908	1+	55	
38	38	DK 10 øre 1904	1-1+	65	
39	38	DK 10 øre 1914	1++	35	
40	38	DK 10 øre 1924	01	20	
41	38	DK 1 kroner 1929	1-1+	40	
42	38	Norge 9 forskellige 10 øre	Vk	Hb	
43	38	Norge 11 forskellige 25 øre	Vk	Hb	
44	83	Polet Industri mærke Danfoss	1+	5	
45	83	England NAFI Token ½ francs 11+944	1+	5	
46	83	Dyrehavsmærke værdimærke 10 øre mess.	1+	5	
47	83	Dyrehavsmærke værdimærke 10 øre kobb.nikkel	1+	5	
48	83	Spillemærke Damhus Tivoli 25	0	2	
49	83	Spillemærke Svend Jarlstrøm 10 øre	01	5	
50	83	Sverige 5 øre 1881 indridset graffitti	1	30	
51	48	DK lille lot skilling 1800'årene slidte	vk	25	
52	48	DK 1 kr 1930	1-	10	
53	48	DK 1 kr 1953 med møntskær	01	40	
54	48	DK 1 kr 1959	1	10	
55	48	Island 50 kr 1973	01	15	
56	48	DK 16 sk mønter mest 4 sk 1800'årene slidte	Vk	20	
57	48	DK medaljer: DMU Heimay 1973, Mønt	Vk	10	

		forening Aarhus 1975, Jysk camping industri Isabella			
58	48	DDR 8 diverse medaljer	0	75	
59	48	DDR 8 medaljer 60. Jahrestag Oktober Revolution	0	75	
60	48	D møntbrev Olympische Sommerspiele 1964 med 100 Yen 1964 sølv	0	5	
61	48	D møntbrev Olympische Sommerspiele 1964 med 100 Yen 1964 sølv	0	5	
62	48	D møntbrev Kleinster Numisbrief der Welt med Portugal 5 Escudo mønt	0	5	
63	48	D møntbrev "Erster gesamtdeutscher Bundeskanzler" med 1 mark 1990D	0	5	
64	190	D 5 pf 1876G, 1896J, 2x1898A, 1907G, 1911E, 1914E, 1914J	Vk	20	
65	190	D 10 pf 1900F, 1905D, 1905J, 1909E, 1913G	Vk	10	
66	153	USA 1 cent 1859 "Den første Indian Head" 	1	75	
67	153	USA 1 cent 1865 	1+	100	
68	153	USA 1 cent 1882 	01	200	
69	153	USA 1 cent 1886 	01	200	
70	153	USA 1 cent 1896	1	50	
71	153	USA 1 cent 1908	1+	15	
72	153	USA 5 cent 1910	1	15	
73	153	USA 5 cent 1913	1+	10	
74	153	USA 5 cent 1923	1(+)	15	
75	153	USA 1 dime 1887	1	35	
76	153	USA 1 dime 1914D	1	5	
77	153	USA ¼ dollar 1915D 	1(+)	35	
78	153	USA ¼ dollar 1918	1(+)	35	
79	153	USA ¼ dollar 1920 	01	100	
80	153	USA ½ dollar 1957D	1+	50	
81	153	Curacao 1/10 Gulden1901	1(+)	300	
82	153	Curacao 1/10 Gulden1947	01	75	
83	153	Holland ½ cent 1826B 	1(+)	250	
84	153	Holland ½ cent 1875	01	150	
85	153	Holland ½ cent 1906	1+	10	

86	153	Holland 2 1/2 cent 1905	01	50
87	153	Holland 10 cent 1882	1++	100
88	153	Holland 25 cent 1897	1	25
89	143	England 5 shilling/crown 1953 jub	0	50
90	143	D Hamborg 1 schilling 1727 ruset	1	50
91	143	D Hamborg 1 schilling 1738	1	50
92	143	D Hamborg 1 schilling 1750	1	100
93	143	D Preussen 1 pf 1868A, 2 pf 1868B, 3 pf 1867B	vk	30
94	143	D 5 pf 1874A, 1875D	1	15
95	143	D 50 pf 1876A, ½ mark 1906E	1	20
96	143	D 1/2 mark 1914A, 1915A	1+	20
97	143	D 50 pf 1921J, 1922J, 1924A Rentenpf	01	30
98	143	D 50 pf 1922J, 1941A	01	30
99	143	D 1 mark 1876A, 1905A, 1914A	1,1,1+	20
100	143	D Notgeld Stadt Hamm 10 pf 1917	1+	30
101	143	D Notgeld Marienwerder 3 pf 1918 FE	1+	30
102	143	D Notgeld Neumünster 10 pf U.Å. Zn	1+	30
103	84	USA 1 dollar 1987 S 1 oz fine silver KM#273 med org velour æske 	Proof	300
104	84	Canada 1 dollar 1963 KM#54	Unc	90
105	84	Sl-Hol-Gottorp F III 1/16 thaler 1652 L350 Si7.8	1	60
106	84	DK C 5 2 sk 1677 Si7.1, 2 sk 167? Si7.1	Vk	50
107	84	DK F IV 1 sk 1723 Si3 H51	1	80
108	84	DK F IV 8 sk 1704 Si6 H42	1	100
109	84	DK F IV oldenburg ubestemt, C VIII 1/24 specie ubestemt, 1 sk 1771	Vk	Hb
110	84	DK C VII 2 sk 1782	1+	80
111	84	DK C VII 2 sk 1783	1	50
112	84	DK C VII 2 sk 1785	1(+)	65
113	84	DK C VII 4 sk 1783	1(+)	65
		Sedler		
114		D 10 stk notgeld	vk	10
115		D 10 stk notgeld	vk	10
116		D Dahme 25, 50 pf 1920, Deggendorf 25, 50 pf 10.18, 25, 50 pf 9.20	0	15
117		D Detmold 10 x 50 pf 8.20	0	25

118		D Hameln 25 pf 01.07.18, 25, 50, 75 pf 1 m 01.06.21 DN566.1	1, 0	10	
119		D Barntrup 2 x50 pf, 2 x 1 m 20.01.21 DN066.1	0	10	
120		D Hamborg 1 million mark 10.08.1923	01	15	
121		D Eckernförde 50.000.000 mark 20.08.23	0	35	
122		D Flensborg 16 stk 25 pf 16.01.20 DN369 (forsk kn og farve varianter)	01-0	40	
123		D Flensborg 4 stk 50 pf 14.03.21 (forsk kn)	1+-0	10	
124		D Flensborg 8 stk 50 pf 16.01.20 (forsk kn og farve varianter)	1+-0	20	
125		Østrig 10 forsk notgeld	0	20	

: se billede på www.nfns.dk

Fondens formål var at yde humanitær hjælp til sønderjyder og sønderjyske institutioner og overskuddet fra salget af nødpenge skulle da også gå til krigsinvalidere og de faldnes efterladte fra 1. verdenskrig.³⁵

I nogle tilfælde blev der set stort på reglerne for at få sat plebiscit-penge i omløb. Tyskland befandt sig i efterkrigstiden i en kaotisk situation med politisk uro og økonomisk deroute. Derfor var der ikke meget opsyn med udstedelsen af nødpenge og omgåelse af reglerne og manglende godkendelse førte kun sjældent til retslige efterspil. H.C. Petersen har i artiklen To norlpengesedler fra Als vist hvordan byrådet i Augustenborg forsøgte at snyde med udgivelsesdatoen på to nye sedler, så det så ud som om, at de havde været i omløb inden CIS' forbud trådte i kraft den 18. maj 1920, samt at man bevidst benyttede et trykkeri i Hamborg, som lå uden for CIS' jurisdiktion. Plebiscitsedlerne var påstemplet udgivelsesdatoen 8. april, men brevkorrespondancen viser, at de umuligt kan være blevet udstedt før den 18. maj. De kan derfor ikke have været tiltænkt en funktion som betalingsmiddel men blev produceret udelukkende med samlere for øje.³⁶

Forsættes i næste nummer.

Artiklen har været bragt i "SØNDERJYSKE ÅRBØGER 2020" udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland og skrevet af Klaus Tolstrup Petersen.

Noter bliver vist til sidst ellers kan læses i årbogen.

Hammerslagspris ved medlemssalg og auktion den 8. november 2022

Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	
1	150	22		43		64		19	85	100	106	64
2	240	23	12	44	20	65		19	86		107	98
3	240	24	72	45	20	66		19	87	200	108	12
4	275	25	100	46	35	67		13	88		109	10
5	60	26	100	47	35	68			89		110	10
6	130	27	10	48	35	69			90		111	32
7	100	28	46	49	35	70			91		112	10
8	80	29	40	50		71			92		113	190
9		30	100	51		72			93		114	210
10		31	10	52		73			94	25	115	200
11	100	32	35	53	25	74			95	25	116	100
12		33		54	25	75		10	96	25	117	35
13	165	34		55	50	76		5	97	25	118	35
14	450	35	40	56		77		170	98	25	119	75
15		36		57	9	78			99	35	120	33
16	1800	37		58	9	79			100	10	121	50
17		38		59	9	80			101	10	122	32
18		39		60	9	81			102	20	123	60
19		40		61	9	82		60	103	64	124	20
20	54	41		62	19	83			104	60	125	56
21	15	42		63	19	84			105	60	©	

Numismatisk Forening afholder medlemsmøde med auktion **tirsdag den 10. januar 2023 kl. 19.30** i NygadeHuset i Aabenraa.

Da foreningens beholdning af kommission mønter og sedler er ved at være solgt, vil vi gerne opfordre medlemmerne til at indlevere til salg.